

УДК 347.472

Леся Шаповал,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ***Тетяна Устименко,***канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ «ВЕЛИКОЇ НЕМАЙНОВОЇ ЦІННОСТІ» ДАРУНКА

Стаття присвячена розкриттю поняття «велика немайна цінність» дарунка, а також проблем, які виникають іноді на практиці в обдаровуваного у разі отримання у власність дарунка, що є великою немайновою цінністю для дарувальника.

Ключові слова: дарувальник, обдаровуваний, дарунок, велика немайна цінність дарунка, розірвання договору дарування.

Постановка проблеми. Базовим правовим положенням усієї конструкції нормативно-правових актів держави, що регулюють правові основи здійснення дарування, є норма ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Звідси випливає і право особи на безоплатну передачу належної їй власності іншій особі, конкретизоване й унормоване в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), де законодавець відповідним питанням присвятив окрему главу [1, с. 72].

Зрозуміло, що наявність у людей дружніх, сімейних чи іншого роду приятельських стосунків сприяють тому, що одна сторона (дарувальник) передає чи хоче передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Проте ні дарувальник, ні обдаровуваний завчасно не задумується про правові та можливі моральні наслідки таких дій. Як свідчить практика, стосунки між людьми досить часто псуються, і особи, які здійснили дарування, хочуть повернути назад свій дарунок. Яка можлива вірогідність такого повернення та на які аспекти необхідно зважати, йтиметься у даній статті.

У ЦК України, що набрав чинності 01 січня 2004 р., легальна конструкція договору дарування набула нового змісту. Це виявилось не лише у формальному збільшенні кількості правових норм, що становлять інститут договору дарування, а й у створенні нових моделей цього договору, урізноманітненні його видів, розширенні меж правової ініціативи

учасників цивільних відносин у сфері безоплатного передання майна у власність.

Останнім часом проблемні питання договорів дарування аналізувалися у численних монографічних працях, підручниках, посібниках, на рівні дисертаційних досліджень, присвячених окремим видам договірних зобов'язань. Однак, особливості правового регулювання класичного договору дарування за цивільним законодавством України не можна визнати досить дослідженими. Так, наприклад, викликають зауваження положення ЦК України щодо підстав розірвання договору дарування.

Аналіз наукового дослідження. Окремі аспекти договору дарування були предметом дослідження багатьох науковців: З. І. Шкундіна, М. І. Бару, І. Б. Новицького, К. І. Граве, Т. Ніколаєва, Н. Мещерякова, І. Коробейнікова, В. Новікова, А. М. Ісаєва тощо. Однак проблеми, які виникають на практиці у разі розірвання договору дарування, якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність, та можливі шляхи їх вирішення до цього часу ґрунтовно досліджені не були. Усе це й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета цієї статті – дослідити особливості розірвання договору дарування з підстави, якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність, а також окреслити проблемні правові положення даного договору, що впливають на порядок його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Предметом договору дарування можуть бути речі, які мають поряд із матеріальною також немайнову для дарувальника цінність. Це може бути сімейна реліквія, річ, з якою пов'язані певні важливі обставини в житті дарувальника, предмети, що підтверджують участь дарувальника або близьких йому людей у певних історичних подіях тощо. Дарувальник має право дарувати будь-які речі, які належать йому на праві приватної власності (у тому числі нерухоме майно та інше особливо цінне майно) будь-яким суб'єктам цивільного права [2, с. 17].

У ч. 2 ст. 727 ЦК України зазначено, що «дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність».

Розірвання договору є правовою підставою припинення права власності на подаровану річ в обдарованого. Останній зобов'язаний повернути річ дарувальнику у натурі з урахуванням можливого нормального зносу за час перебування в обдарованого.

У разі розірвання договору дарування обдарований повинен повернути дарувальнику річ у тому вигляді, в якому вона існувала на момент розірвання договору.

Хочемо зазначити, що відшкодування витрат обдарованому на утримання дарунка, розрахунки, пов'язані з поліпшенням подарованої речі, у разі розірвання договору дарування із зазначеної вище підстави **законом не передбачено**.

Отримані обдарованим плоди, доходи від речі залишаються у нього.

Якщо ж річ була відчужена третій особі, то її повернення не є можливим. Але у разі доведеної вини обдарованого у відчуженні або знищенні речі з метою запобігти її поверненню дарувальнику можливий позов про відшкодування заподіяної шкоди.

У разі розірвання договору дарування обдарований зобов'язаний повернути річ у натурі. До вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність в один рік [2, с. 19].

Спробуймо розібратись, що являє собою «втрата дарунку». Якщо, наприклад, обдарований захоче продати річ, яка йому була подарована, то чи буде це «втрата дарунка»? Чи, може, діями, які можуть призвести до втрати дарунка, слід вважати, наприклад, недбале ставлення до дарунка, що може в подальшому призвести до примусового відчуження цього дарунку або його знецінення, знищення. Наприклад, обдарований, отримавши у дарунок квартиру, не сплачує трива-

лий період за комунальні послуги в цій квартирі, що може призвести в подальшому до примусового продажу цієї квартири з метою покриття таких боргів. Або ж обдарований, отримавши квартиру у дарунок, замість того, щоб використовувати її для проживання, захащує її різними непотрібними речами, використовує не за призначенням і таким чином може призвести до значного зниження вартості даної квартири.

У словнику синонімів С. Караванського поняття «втрата» розглядається так: «згуба, страта, загибель, смерть; шкода; втрачання, загублення; збитки, витрати». А поняття «втрачати» розглядається як: «губити, лишатися без, випускати з рук, утрачати, погубляти; позбуватися; марнувати, гайнувати, гаяти; (в ділі) мати збитки /втрати/, зазнавати збитків /втрат» [3, с. 63].

Як показує судова практика, суди інколи навіть ототожнюють поняття «продаж дарунку» і «втрата дарунку» та не приділяють уваги чіткому їх розмежуванню та визначенню понять «матеріальна цінність» і «нематеріальна цінність» дарунку для дарувальника, що є необхідним та визначальним для з'ясування наявності чи відсутності підстав для розірвання договору дарування на вимогу дарувальника (приклад із судової практики – нижче). На нашу думку, не можна вважати продаж речі діями, що мають наслідком «втрата дарунка». І навіть якщо обдарований хоче подарувати свій дарунок комусь іншому, то це його право як власника цієї речі, яке натепер законодавчо не обмежене, і при цьому він отримує моральне задоволення.

Далі розглянемо, які проблеми, як наслідок, виникають на практиці у разі реалізації дарувальником свого права на розірвання договору дарування з підстави «якщо обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність».

Перш за все, такий договір дарування речей, які мають для дарувальника велику немайнову цінність, на практиці створює обмеження прав обдарованого, оскільки якщо обдарований захоче, наприклад, продати річ, яка має велику немайнову цінність для дарувальника, то не зможе цього зробити, бо проти цього може виступати дарувальник, який матиме право звернутись до суду і вимагати розірвання договору дарування через те, що обдарований вчиняє дії, які можуть призвести до втрати речі (дарунка), яка є великою немайновою цінністю для дарувальника. Так, наприклад, у суді розглядалася справа № 466/8860/17 про розірвання договору дарування. 14 листопада 2017 року позивач звернувся до Шевченківського суду

м. Львова з позовною заявою, в якій просив розірвати договір дарування квартири. На обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що «11.11.2016 року між ним та відповідачем було укладено договір дарування квартири. Позивач зазначив, що на момент пред'явлення позову відповідач, усупереч вимогам ч. 2 ст. 727 ЦК України, порушила умови передання у дар нерухомого майна, а саме своїми діями створює загрозу безповоротної втрати дарунку, що становить для позивача велику немайнову цінність, оскільки ця квартира використовувалась та використовується надалі позивачем як робоче місце для ПП «Експерт Маш», де позивач здійснював та продовжує здійснювати господарську діяльність. Завдяки зусиллям позивача щодо здійснення робочої діяльності за даною адресою було набуто у власність дане нерухоме майно у 2004 році. Спогади та пам'ять щодо робочої діяльності позивача впродовж останніх понад 12 років – у стінах даного приміщення, в якому позивач здобув, забезпечив та укріпив економічне зростання та добробут власної сім'ї, в тому числі відповідачки як доньки» [4].

Позивач у позовній заяві зазначив, що «майже через рік з моменту укладення договору позивачеві стало відомо, що обдарована особа (відповідач) має намір продати усе подароване нерухоме майно, а кошти від продажу скерувати в невизначеному для дарувальника (позивача) напрямі, попри те, що все це майно набувалося позивачем для забезпечення блага відповідача-доньки» [4].

На цій підставі позивач вважав, що «відповідач своїм недбалим ставленням створила реальну загрозу безповоротної втрати квартири».

Суд дійшов висновку у своєму рішенні від 14 грудня 2017 року про обґрунтованість позовних вимог позивача і вважав за можливе розірвати укладений між позивачем та відповідачем договір дарування.

Але тут виникають запитання: 1) чому суд не взяв до уваги те, що дарувальник у договорі дарування не залишив за собою право користування цією квартирою, а саме тепер, коли зрозумів, що обдарований може розпорядитися своїм дарунком на свій розсуд, вирішив розірвати договір дарування і таким чином повернути собі квартиру у власність; 2) також чому суд не взяв до уваги той момент, що ця квартира використовувалась та використовується позивачем як робоче місце для ПП «Експерт Маш», де позивач здійснював та продовжує здійснювати господарську діяльність, а не використовує цю квартиру для проживання, як вимагає того закон. Звісно ж, дарувальнику не вигідно, щоб така квартира була продана, оскільки виходить,

що він втратить своє робоче місце. Тому, на нашу думку, в такому випадку позивач лише формально прикривався тим, що ця квартира становить для нього велику немайнову цінність. А насправді ж квартира мала для позивача майнову цінність, але суд не надав цьому жодного значення.

Варто зазначити, що наявні проблеми спричиняє й відсутність законодавчого визначення, що саме є «великою немайною цінністю дарунка». Оскільки законодавчо це не визначено, то, звісно, і суди, які розглядають справи про розірвання договору дарування, не мають однозначного розуміння сутності (цінності) такого дарунка для дарувальника та її розмірів.

Розірвання договору дарування з тієї підстави, що обдарований створює продажем дарунку загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність, може призводити також і до заподіяння матеріальних збитків обдарованому. Наприклад, обдарований, отримавши у дарунок квартиру, провів у ній капітальний ремонт і через якийсь час вирішив її продати. І тут дарувальник раптом вирішує, що йому ця квартира дорога як пам'ять про минулі роки, щасливо прожиті в ній, чи те, що ця квартира належала його батькам і теж дорога йому як пам'ять про них. Тому тепер він звертається до суду з метою розірвати даний договір і повернути квартиру назад у свою власність.

Але чому при цьому мають страждати інтереси обдарованого? Адже він, набуваючи таку квартиру у дар, не був і не міг бути поставлений до відома про те, що він не матиме права продавати її чи дарувати комусь іншому, оскільки законодавчо цього не передбачено (не передбачено обмежень щодо продажу такої квартири після отримання її у дарунок).

Слід також пригадати, як під час укладання договору дарування квартири нотаріус запитує у дарувальника, чи усвідомлює останній, що він передає у власність іншій особі свою квартиру назавжди і безкоштовно. Тому дарувальнику, який так сильно переймається долею свого дарунку, що становить для нього велику немайнову цінність, слід добре подумати: можливо, такий дарунок (річ) краще і не дарувати, щоб із ним нічого не трапилось потім. Або ж, якщо все-таки дарувальник вирішив подарувати річ (майно), яка є для нього великою немайною цінністю, то в такому договорі дарування варто обов'язково вказати, що цей дарунок (річ) становить для дарувальника велику немайнову цінність.

Як зазначено у коментарі до ч. 2 ст. 727 ЦК України, «при розірванні договору да-

рування на підставі, що передбачена ч. 2 даної статті, необхідно довести, що обдаровуваному було відомо про те, яку велику немайнову цінність має дарунок для дарувальника. Останнє, у свою чергу, зобов'язує обдаровуваного бережно та сумлінно ставитись до дарунка та забезпечувати його «схоронність» [5].

Тоді обдарований буде розуміти, що його право власності на цей дарунок буде певним чином обмеженим, принаймні поки дарувальник є живим. Але в ч. 1 ст. 717 ЦК України зазначено, що «за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність». І, як правильно, на нашу думку, зазначає О. Г. Братель, «передача у власність передбачає наявність у обдаровуваного повного законного права володіння, користування та розпорядження своєю річчю. У зв'язку з цим поняття «велика немайнова цінність» не може впливати на можливість здійснення права власності обдарованим відносно належного йому дарунку» [6, с. 36].

Висновки

На нашу думку, підстава розірвання договору дарування на вимогу дарувальника через те, що дарунок є великою немайновою цінністю і обдарований створює загрозу

втрати дарунку, є недостатньо законодавчо регламентованою і потребує подальшого ретельного дослідження та доопрацювання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Хіміч С. Загальні особливості договору дарування нерухомого майна та його оформлення / С. Хіміч // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 3. – С. 72-74.

2. Договір дарування / Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук, Г. В. Красій; М-во юстиції України. – К.: ТОВ «Поліграф-Експрес», 2006. – 35 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/article/Daruvanna.pdf>.

3. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Київ : «Українська книга», 2000. – 480 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/41/53394/263278.html>>ВТРАТА.

4. Рішення Шевченківського районного суду м. Львова по справі № 466/8860/17 від 14 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71137975>.

5. Коментар Цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1090-727.html>.

6. Братель О. Г. Особливості тлумачення положень договору дарування / О. Г. Братель // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 1. – С. 35-37.

Стаття посвячена раскрытию понятия «большая неимущественная ценность подарка», а также проблемам, которые возникают иногда на практике у одариваемого при получении в собственность подарка, который является большой неимущественной ценностью для дарителя.

Ключевые слова: даритель, одариваемый, подарок, большая неимущественная ценность подарка, расторжение договора дарения.

This article is devoted to the disclosure of the concept of “great non-property value of a gift”, as well as problems that arise in practice for the donee when receiving a gift, which is a great non-property value for the donor.

Key words: donor, donee, gift, great non-property value of a gift, cancellation of gift agreement.

